

NAATIKKAVAARAN LUONTOPOLKU

Vasaraperän Kyläseura, Anne Jäkäläniemi
Metsäkeskus, Veijo Nivala 2005

Tämä luontopolku esittelee nykyluontoamme, johon kuuluvat eri-ikäiset metsät ja arvokkaat luonnontilaiset alueet. Maisemaa hallitsee erilaiset metsien käsittelyalueiden ja arvokkaiden luontokohteiden lomittuminen toisiinsa. Polku kulkee kallioperältään ravinteisen alueen halki ja matkalla tulet tapaamaan useita niin harvinaisia kuin uhanalaisiakin lajeja sekä Euroopan Unionin erityisessä seurannassa olevia lajeja. Samalla tutustut metsätaloutemme nykyiseen toimintaan ja useisiin metsälailla turvattuihin kohteisiin; mm. lähde, letto, lehto. Polun ylimmiltä osilta aukeaa hieno näköala Yli-Kitka-järvelle.

Naatikkavaaran taideteos

Päiviö (aurinko)

Naatikkavaara, Kuusamo, koordinaatit 66.1105, 28.7947

Pessi Manner (1969-2015) on taidekoulutuksen saanut kivimies.

”Tälle teokselle uskaltaa antaa 2000 vuoden takuun, oidenkin teoksieni takuu kestää jopa seuraavaan jääkauteen”, totesi **Pessi Manner** juhannusaattona 2007 Naatikkavaaran laella Kuusamossa. Hän oli juuri saanut valmiiksi teoksen *Päiviö*. Se on kuusimetrinen auringonkehrä säteineen,

jonka Manner oli timanttilaikalla sekä moskalla ja taltalla käsin hakannut kallioon.

Lähde: Taide 3|2021, s. 42

1. Järvenlaskualueen ohutturpeinen lettosuo

Kitkajärven pintaa laskettiin yhteensä 4 jalkaa (noin 1,2 m) vuosina 1866 ja 1871. Sen tarkoituksena oli saada ravinteisista rannoista lisää niittyaluetta karjan rehun keruuta varten. Osa niittyjen ulkopuolisista rannoista alkoi soistumaan ja muodostui hyvin ohutpeitteisiä rantalettoja. Tällä letolla näet mm. kaarlenvaltikan (*Pedicularis sceptrum-carolinium*), nuijasaran (*Carex buxbaumii*) ja keltasaran (*Carex flava*). Suolla runsaana kasvava, matalia mättäitä muodostava heinämäinen kasvi on tupasluikka (*Trichophorum cespitosum*), joka kestää hyvin ohuen turvekerroksen märkyyttä keväällä ja kuivuutta kesällä. Tämä lettosuo on metsälain tarkoittama erityisen tärkeä elinympäristö.

Kitkajärveltä voi kuulla kuikan (*Gavia artica*) huu-don, nähdä kalastavan selkälokin (*Larus fuscus*) ja ke-väällä myös muuttavia merimetsoja (*Phalacrocorax carbo*).

Kasvit:

Keltasara

2. Lähde

Lähteet ovat syvällä maan alla virtaavan veden eli pohjaveden purkautumia maanpinnalle. Yleensä lähteet sijoittuvat rinteiden alaosiin. Tämä lähteensilmä on erityisen suurikokoinen ja runsasvetinen. Kasveille on juoksevan veden äärellä tarjolla enemmän ravinteita kuin ympäristössään ja siksi monien lähteiden läheisyydessä kasvillisuus on rehevämpää. Kasvukausi on myös pidempi, sillä lähteet jäähtyvät myöhään ja vapautuvat lumesta aikaisin. Lähteet ovat metsälain tarkoittamia tärkeitä elinympäristöjä.

3. Metsän uudistaminen

Metsän uudistamisen tavoitteena on nopeasti ja pienin kustannuksin saada syntymään hyvälaatuiselle kasvupaikalle sopiva uusi metsä ennen hakkuiden aloittamista on tehtävä metsänkäyttöilmoitus Metsäkeskukseen. Metsänkäyttöilmoituksen perusteella Metsäkeskus voi tarkistaa, että suunniteltu hakkuu on metsälain mukainen.

Metsä uudistetaan luontaisesti tai viljelemällä. Metsikkö uudistetaan luontaisesti, kun maaperä ja puusto ovat sellaiset, että taloudellisesti arvokas puusto saadaan syntymään ilman viljelyä.

Uudistaminen alkaa suunnittelusta, jota seuraavat uudistus- eli päätehakkuut ja varsinaiset uudistamistyöt. Hakkuiden jälkeisiä uudistamistöitä ovat mm. hakkuualueen raivaus, maanmuokkaus, istutus tai kylvö sekä tarvittaessa heinän- ja vesakontorjunta.

Tällä metsikkökuvioilla ollut noin 170 vuotta vanha mäntyvaltainen sekametsä on päätetty uudistaa viljelemällä. (vuonna 2005) Puuta on ollut noin 100 m³/ha. Uudistamisen yhteydessä on pyritty ottamaan huomioon toimenpiteiden vaikutus alapuoliseen vesistöön. Maanpinnan muokkaus tehdään mahdollisimman kevyesti äestämällä. Näin vähennetään kiintoainneiden ja ravinteiden huuhtoutumista puroon. Uudeksi metsäsukupolveksi on valittu kasvupaikan mukaan mänty ja se tehdään siemenistä kylvämällä.

Jäkälälahteen laskeva Lahdenperänpuro on metsälain tarkoittama erityisen tärkeä elinympäristö. Puroon varteen on jätetty suojavyöhyke puoluonnon säilyttämiseksi.

4. Karjaportti, historiallinen karjan kulku-reitti

Isoisän aikana lehmille ei rakennettu aitauksia talojen lähelle, vaan ne päästettiin päiväksi laiduntamaan metsiin. Illalla lehmät saapuivat oma-aloitteisesti takaisin tai ne haettiin talonväen toimesta. Yleensä lehmät käyttivät samoja reittejä ja pehmeisiin suokohtiin rakennettiin karjalle tukirakenteita, jotka ohjasivat oikealle reitille. Tässä näet tällaisen vanhan ns. karjaportin jäännökset, jotka kulkevat pehmeäpohjaisen lähdeleton halki.

5. Lettorikko

EU:n luontodirektiivissä mainitaan monia erityisesti huomioonotettavia ja säilytettäviä kasvillisuustyypppejä ja lajeja. Yksi lajeista on lettorikko (*Saxifraga hirculus*), jota kasvaa edessäsi olevalla tihkupinnalla. Lettorikko kukkii keltaisena kasvustona elokuussa. Lettorikko kasvaa ravinteikkailla koivu- ja avoiletoilla sekä usein lähteiden äärellä. Soiden kuivattaminen metsä- ja maatalouden tarpeisiin on vähentänyt sen kasvupaikkoja ja laidunnuksen ja niiton loputtua monet esiintymät ovat kasvaneet umpeen. Lettorikko on

rauhoitettu, joten niiden poimiminen tai ylös kaivaminen on kielletty. Se on valittu Suomen kansainväliseksi vastuulajiksi, sillä huomattava osa lajin eurooppalaisesta kannasta kasvaa Suomessa.

Tämä esiintymä on säilynyt yli 30 vuotta sitten tehdystä metsäojituksesta huolimatta kalkkirikkaalla tihkupinnalla. Lettorikon seurana kasvaa tuoksuva, vaaleankukkainen kämmekkä kirkiruoho, (*Gymnadenia conopsea*). Aikaisin kesällä paikalla kukkii pohjoinen valkoyökönlehti (*Pinguicula alpina*), joka pyydystää limaisille lehdilleen hyönteisiä.

Muita lajeja:

Lääte (*Saussurea alpina*)

Lettopaju (*Salix myrsinites*)

Äimäsara (*Carex dioica*)

Vuorolehtihorsma (*Epilobium davuricum*)

Mähkä (*Selaginella selaginoides*)

6. Metsätiet

Riittävän tiheä metsätieverkosto on kannattavan metsätalouden perusta. Metsätiestöllä on suuri merkitys myös metsien muulle käytölle kuten marjastukselle, sienestykselle ja metsästykselle.

Valmis metsätie nostaa maan ja kiinteistön yleistä käyttöarvoa. Metsätien rakentamisessa kiinnitetään erityistä huomiota ympäristönsuojelullisiin näkököhtiin ja tiealueen maisemointiin. Valtio tukee uuden metsätien rakentamista ja vanhan perusparannusta. Lentämän metsätie on ensimmäisiä Kuusamoon tehtyjä metsäteitä ja se valmistui vuonna 1964. Tie perusparannettiin vuonna 1994. Rukan suuntaan tapahtuvan vilkkaan liikenteen vuoksi tien alkuosan päällysrakennetta on vahvistettu ja se on osa Riihivaaran yli menevää ”maisematietä”.

7. Lettoräme

Letot ovat ravinteisten alustojen soita, joilla tavataan monia vaateliaita lajeja. Niille ovat ominaista vaateli-
aat kasvit sekä katajan esiintyminen. Letot jaetaan avoimiin ja puustoiisiin.

Edessäsi oleva suo on lettoräme, jonka pääpuustona on mänty. Muita letolle tunnusomaisia kasveja ovat mm. lettovilla (*Eriophorum latifolium*) ja siniheinä (*Molinia caerulea*). Tämä letto on metsälain tarkoittama erityisen tärkeä elinympäristö, jolla vesitalouden on oltava luonnontilainen tai sen kaltainen.

Tämän leton muita lajeja ovat mm. lääte (*Saussurea alpina*), keltasara (*Carex flava*), mesiangervo

(*Filipendula ulmaria*), rätvänä (*Potentilla erecta*) ja ruskosammalet.

8. Tikankontti

Maamme suurin kämmekkä tikankontti (*Cypripedium calceolus*) on poikkeuksellisen komea keltaisen ja purppuran kirjavainen kasvi, jonka kasvupaikat ovat kalkkipitoisten alueiden lehtoja, lettorämeitä ja ravinteisia korpia. Jopa puolimetriseksi kasvavan tikankontin kehitys siemenestä kukkivaksi kestää noin 15 vuotta. Tikankontti on luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu ja uhanlainen, valtakunnallisesti vaarantuneeaksi arvioitu laji ja se on myös EU:n luontodirektiivin laji.

Tämä kasvupaikka on hakattu 1960-luvun alussa ja se on tuoretta lehtoa sekä lehtokorpea. Aluetta on pidetty puutavaran varastoalueena ja se on metsittynyt luontaisesti. Kasveja on runsaasti ajouran läheisyydessä n. 3000 versoa. Tikankontti-esiintymän vieressä kasvaa neidonkenkää (*Calypso bulbosa*), joka on myöskin rauhoitettu, vaarantunut ja luontodirektiivin laji.

Vaateliaita seuralaislajeja on runsaasti mm. näsiä (*Daphne mezereum*), keltasara (*Carex flava*), mähkä (*Selaginella selaginoides*), suokeltto (*Crepis paludosa*), pohjanpunaherukka (*Ribes spicatum*),

kirkiruoho (*Gymnadenia conopsea*), hietakastikka (*Calamagrostis epigejos*), nuokkuhelmikkä (*Melica nutars*), mansikka (*Fragaria vesca*), käenkaali (*Oxalis acetosella*), yövilkka (*Goodyera repens*), koiranvehnä (*Elymus caninus*), kultasammal (*Tomentypnum nitens*), lettoväkäsammal (*Campylium stellatum*).

9. Saniaislehto

Saniaisvaltaisia lehtoja syntyy puronvarsiin ja kosteisiin korpiin. Ne ovat kasvillisuudeltaan reheviä, joskin paikoitellen vain yhden saniaislajin valtaamia. Tässä lehdossa esiintyy useita saniaislehtotyyppejä; myyränporraslehtoa, kotkansiipilehtoa ja hiirenporraslehtoa. Polun yläpuolella näet myyränporraslehtoa ja alapuolella kotkansiipilehtoa. Monipuoleisen lajistonsa vuoksi tämä alue on liitetty Natura-suojelualueverkostoon. Natura-verkosto on Euroopan laajuinen ja se koostuu kunkin maan parhaista suojelualueista. Myyränporras (*Diplazium sibiricum*) on luontodirektiivin laji. Suomessa sitä kasvaa eniten Kuusamossa.

Muita tämän lehdon harvinaisia lajeja:

Kaiheorvokki (*Viola selkirkii*)

Pohjansinivalvatti (*Cicerbita alpina*)

Tikankontti (*Cypripedium calceolus*)

Punakonnanmarja (*Actaea erythrocarpa*)

Lehdon lintuharvinaisuutena esiintyy mm. punavarpu-
nen (*Carpodacus erythrinus*).

10. Nuori kasvatusmetsä

Puuston harvennuksen tavoitteena on keskittää kasvu tuottoisiin puulajeihin ja -yksilöihin. Harvennushakkuu nopeuttaa jätettävän puuston järeytymistä ja parantaa sen laatua sekä pitää latvuston ja juuriston terveenä ja elinvoimaisena.

Säännöllisesti harvennettu puusto saavuttaa uudistamiseen tarvittavan järeyden 20 – 30 vuotta aiemmin kuin hoitamaton puusto. Harvennushakkuut parantavat myös marjojen ja jäkälien kasvuolosuhteita.

Puulajin ohella harvennushakkuussa säilytetään myös muita puulajeja. Niin ikään pyritään säästämään pysyvässä olevaa ja maahan kaatunutta lahoppuuta, samoin luonnon monimuotoisuuden tai maiseman kannalta arvokkaita eläviä puita ja puuryhmiä.

Tämä 1960-luvun alussa hakattu ja viljelty mäntyvaltainen sekametsä voi nyt harvennushakkuun jälkeen monet vuodet kasvaa kaikessa rauhassa odotellen seuraavaa hakkuuta, jossa metsästä voidaan saada jo tukkipuuta.

11. Kosteaa vaarailmasto ja kuusen taimikko

Ruohokanukka (*Cornus suecica*) on punamarjainen kasvi, jolla on musta kukka. Monet erehtyvät pitämään sitä valkokukkaisena, mutta valkoiselta näyttävät lehdet ovat tavallisia kasvulehtiä ja niiden keskellä on musta kukka. Se on Suomen ainoa mustakukkainen kasvi.

Kuusamon ilmastolle on tyypillistä, että se on hygriestisesti mereinen ja termisesti mantereinen. Ruohokanukan lisääntyminen vaaran lakiosia kohden ilmentää mereisyyttä eli se osoittaa ilmaston tulevan kosteammaksi. Näet sen talvella myös siitä, että puiden oksiin ja pystyihin runkoihin kertyy huurretta ja lunta eli tykkyä. Terminen mantereisuus ilmenee siten, että lämpötilaerot ovat suuret eli kesät ovat kuumia ja talvet kylmiä.

Tämä kuusen taimikko on viljelty vuonna 1993. Taimia on istutettu 2000 kpl/ha. Kuusi kestää tykkyä paremmin kuin muut puulajit esim. mänty. Kuusi viljellään istuttamalla. Kuusen istutus soveltuu tuoreille ja niitä viljavammille kivennäismaille.

Tarkkailemalla taimikon aluetta voit hyvällä onnella nähdä myös lapinuunilinnun (*Phylloscopus borealis*).